

İLKÖĞRETİM DENETMENLERİNİN EĞİTİM VE YAŞAM İLE İLGİLİ KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE BU SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN ÖNERİLER *

Problems The Inspectors of Primary Education Come Up Against Relating to Education and Life and Their Recommendation to Solve These Problems

Abidin DAĞLI **

Özet

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim denetmenlerinin kendi algularına göre gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili kendilerini en çok zorlayan sorunların ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerilerinin neler olduğunu saptamaktır. Bu amaçla; Diyarbakır, Batman, Malatya, Kilis ve Gaziantep İl merkezlerindeki 77 ilköğretim denetmenine anket uygulanmıştır. Verilerin analizi sonucunda, Denetmenlerin sorun olarak belirttikleri durumlar içerisinde; birinci sırada sosyo-ekonomik yetersizlikler (%24.68), ikinci sırada İlköğretim denetmenlerinin İl Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı olması (%23.37), üçüncü sırada ise İlköğretim denetmenlerine soruşturma görevinin verilmesi ve bunun yoğunluğu (%12.98) izlenmektedir. Bu sorunların çözümüne ilişkin ileri sürdükleri çözüm önerileri ise, (1) sosyo-ekonomik açıdan durumlarının iyileştirilmesi (%24.68), (2) İlköğretim Denetmenlerinin Bakanlık Denetmenleri ile birleştirilip, Bakanlık bünyesinde örgütlenmesi veya İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden bağımsız ve Valiliğe bağlı (özde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kalması) Bölge Denetim Kurulu'nun kurulup bu Kurul çatısı altında görev yapmaları (%23.37), (3) İlköğretim denetmenlerinden soruşturma rolünün alınması, bunun başka bir isim altında bu konuda uzmanlaşmış başka işgörenlere verilmesi (%12.98) yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Denetim, ilköğretim denetmenleri, problem.

* 2000-2001 öğretim yılında, Diyarbakır, Batman, Malatya, Kilis ve Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüklerinde görevli 122 denetmene kapalı uçlu sorulardan oluşan Maslach Tükenmişlik Envanteri uygulanarak, bu denetmenlerin tükenmişlik düzeyleri saptanmıştır (Dağlı tarafından yapılan ilgili araştırma Ocak 2004 tarihinde Çağdaş Eğitim Dergisinin 305. sayısında yayınlanmıştır). Bu araştırmanın verileri ise, aynı tarihte tükenmişlik düzeyleri ölçülen 122 denetmen içerisinde 77 denetmen tarafından doldurulan "(1) gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili karşılaştığınız en önemli sorunlar ve (2) bu sorunların çözümüne ilişkin önerileriniz" nelerdir, şeklinde düzenlenen açık uçlu iki sorudan elde edilmiştir. Bu çalışma, 6-9 Temmuz 2004 tarihinde İnönü Üniversitesi tarafından düzenlenen XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sunulan bildiriden uyarlanmıştır.

**Yrd.Doç.Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Diyarbakır, dagli@dicle.edu.tr

Abstract

The aim of this research is to determine what the most compelling problems which cause the primary education inspectors to have difficulties both in education and life and their recommendation related to solving these problems according to their own perceptions. For these reason; a questionnaire was applied to 77 inspectors of primary education in the city centers of Diyarbakır, Batman, Malatya, Kilis and Gaziantep. The results of the data analysis showed that among the situations which the primary education inspectors stated as problems are as follows: the first one is social and economic inefficiency (24.68%), the second one is that they work under the inspection of the Provincial Education Directorate (23.37%), the inspectors of primary education work under the inspection of the Provincial Education Directorate (23.37%), the third one is that the duty of investigations is given to them and its intensity (12.98%). The recommendations for solving these problems that the primary education inspectors state are (1) to improve their social and economic situations (24.68%), (2) to work with Ministry inspectors and get organized in the constitution of the ministry or to found the Regional Inspection Council and have them work in this council which is in essence bound to Ministry of National Education- (23.37%) and (3) to take the duty of inspection from the inspectors of primary education and to give it to the other personel who are competent in this work (12.98%).

Key words: *Inspection, inspectors of primary education, problem.*

GİRİŞ

Denetim, örgütsel eylemlerin kabul edilen amaçlar doğrultusunda, saptanan ilke ve kurallara uygun olup olmadığının anlaşılması süreci olarak düşünülebilir (Aydın, 1986). Denetim, eğitimde gözetme yollarından biridir ve kamu yararı adına davranışı kontrol etmedir (Bursalıoğlu, 1987).

Denetimin temel amacı, örgütün amaçlarının gerçekleştirme derecesini saptamak, daha iyi sonuç alabilmek için gerekli önlemleri almak ve süreci geliştirmektir. Bu amaçla, örgütsel işleyiş bir bütün olarak planlı ve programlı bir biçimde sürekli olarak izlenir, eksik yönler saptanır, düzeltilir, hataların yinelenmesi engellenmeye çalışılır. İşlevsel bir yapıya ve sağlıklı bir işleyişe sahip olan bir denetim sisteminin, ölçütlerden sapma eğilimlerini, daha sapsmalar meydana gelmeden ve örgütte büyük kayıplara yol açmadan saptaması ve düzeltmeler yapması beklenir. Bu güçte olan bir denetim sistemine sağlıklı bir sistem denilebilir (Aydın, 1986). Curtin, denetmenlerin görevlerini şu şekilde sıralamaktadır (Öz, 1977): (1) okulun hedeflerinin iyi bir şekilde öğretmenler tarafından iyi anlaşılmasına yardımcı olmak, (2) öğretmenlerin güven duyacağı bir işbirliği havası içinde çalışmalarını sağlamak, (3) öğretmenlerin karşılaştıkları problemleri çözmede, onlara yeterli yardımda bulunmak, (4) iyi bir öğrenim için gerekli sınıf içi şartların

sağlanmasına yardımcı olmak, (5) öğretim yöntemleri ve materyallerin kullanılması ve geliştirilmesi hususunda öğretmenlere yardımda bulunmak, (6) denetim çalışmalarına, okulların ve öğretmenlerin ihtiyaçlarına göre yön vermek, (7) okul programlarının etkisini ölçebilecek bir değerlendirme yapmaktır.

Taymaz (1982) da, denetmenlerin görevlerini; yöneticilik, liderlik, rehberlik, öğreticilik, araştırma uzmanlığı ve soruşturma olduğunu ileri sürmektedir. Grown ise, denetmenlerin görevlerine değinirken, denetmenin, ilkönce öğretmenlerin öğretmeni olarak öğretmenlere ve yöneticilere yardımda bulunması gerektiğini, esasen bir denetmenin görevinin, öğretmenlerin arzu edilir bir öğretim yapmaları ve öğrencilere uygun düşecek öğrenim imkanları hazırlamaları için, onlara daima ihtiyaçları olan mesleki rehberlikte bulunmak olduğunu ifade etmektedir (Aktaran: Öz, 1977).

Eğitim sisteminde yapılan denetim ve değerlendirme maksada göre *kurum* ve *ders* denetimi olmak üzere iki gruba ayrılır (Taymaz, 1982):

Kurum denetimi, denetimin işlevlerine göre yapılan tanımına uygun olarak, bir eğitim kurumunun amaçlarını gerçekleştirmede insan ve madde kaynaklarının sağlanma, yararlanılma durumunun gözlenmesi, kontrol edilmesi ve ölçütlere göre değerlendirilmesidir.

Ders denetimi ise, okullarda genel denetimler sırasında ya da bunlardan ayrı olarak yapılan, öğretmenlerin kendi alanlarındaki yetişkinliğini, çalışmasını, uyguladığı yöntemleri, bunları uygulamadaki yeterliğini, öğrencilerin yetişme düzeylerini inceleyip değerlendirmeye yönelik bir denetim türüdür. Ders denetiminde, öğretmenin öğretim yapma ve ders vermedeki başarısını değerlendirmenin yanı sıra öğretmenin eksikliklerini giderme, yeteneklerini geliştirme, mesleğe ve çevreye uyumu sağlama, yenilik ve değişiklikleri tanıtmaya, mesleki yardımda bulunma etkinliklerini de kapsar (Taymaz, 1982). Öz (1977), ders denetiminin en önemli amacının, öğretmenin ihtiyacı olan yardımda bulunmak olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan Burgaz (1992) ise, ders denetiminin amacını, öğretme ve öğrenme sürecinde rol oynayan tüm öğeleri ve bunların sürekli etkileşimlerini ele alarak, sürecin bir bütün olarak değerlendirilmesini ve geliştirilmesini amaçladığını ileri sürmektedir. Arredondo (1995), denetimin öğretmeyi, dilbilim becerilerini ileriye doğru kullanımını, grup işbirliğini ve öğrenme normlarını kapsamına alması gerektiğini ileri sürmektedir.

McBride (1995) denetim sürecinin; (1) güven, (2) yetki verme, (3) aksedici problemleri çözme, gibi üç kavram üzerinde inşa edildiğini belirtmektedir. Carrol (1997) da, çoğu öğretmenlerin, klinik denetimin prensiplerini kabul ettiklerini belirtmektedir. Wiedmer (1995), kliniksel denetimin, uygun bir iklimde, örgütün ileri gelenleri ile dostça ilişkiler kurarak ve güven oluşturarak bir işbirliği yöntemini gerektirdiğini ifade etmektedir.

Kuşkusuz, eğitim sürecinde öğretmenlere yapılan yardım, öğrencilere yardım yerine geçmektedir. Eğitim sisteminde, öğretmene gerekli yardımı yapabileceklerin başında da denetmenlerin gelmesi beklenir. Ancak, şüphesiz, denetmenler de eğitim sürecinde rol oynarken gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili kendilerini en çok zorlayan çeşitli sorunlarla karşı karşıya gelmektedirler.

Bu araştırma ile, eğitim sürecini geliştirmekle görevli bulunan ilköğretim denetmenlerinin algılarına göre gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili kendilerini en çok zorlayan sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri esas alınarak bir değerlendirmeye gidilmiştir. Böylece, ilköğretim denetmenlerinin gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili en çok hangi sorunlarla karşı karşıya kaldıkları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin neler olduğu ortaya çıkartılarak bir iyileşmeye gidileceği ümit edilmektedir.

Problem Cümlesi

İlköğretim okullarını denetlemekle görevli bulunan denetmenlerin algılarına göre gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili kendilerini en çok zorlayan sorunlar ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerileri nelerdir?

Alt Problemler

1. İlköğretim okullarını denetlemekle görevli bulunan denetmenlerin algılarına göre gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili kendilerini en çok zorlayan sorunlar nelerdir?

2. İlköğretim okullarını denetlemekle görevli bulunan denetmenlerin algılarına göre gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili kendilerini en çok zorlayan sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma yöntemi, "betimleme-survey yöntemi"dir. Araştırmanın evrenini; 2000-2001 öğretim yılında Diyarbakır, Batman, Malatya, Kilis ve Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüklerinde görevli toplam 197 ilköğretim denetmeni oluşturmaktadır. Ancak, evreni oluşturan denetmenlerden 175 denek araştırmanın gerektirdiği niteliklere (deneklerin veri toplama araçlarının uygulandığı dönemde en az bir öğretim yılından beri o ilde görev yapmakta olmaları) sahip bulunmakta idi. Araştırma evrenindeki, araştırmanın gerektirdiği niteliklere sahip 175 denetmenin tamamına ulaşılmış olup, ancak bu deneklerden gönüllü 77 denetmen araştırmaya katılmış olup, ölçme aracını cevaplandırmıştır (sorular açık uçlu olduğu için fazla katılım sağlanamamıştır. Oysa aynı tarihte, kapalı uçlu olan Maslach Tükenmişlik Envanterini 175 denetmenden 122 denetmen cevaplandırmıştır).

Araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılan araç, (1) ilköğretim denetmenlerinin algılarına göre gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili

kendilerini en çok zorlayan sorunlar, (2) bu sorunlara ilişkin ileri sürülen çözüm önerileri olmak üzere açık uçlu iki sorudan oluşmaktadır.

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin yorum yer almaktadır.

I. İlköğretim Denetmenlerini En Çok Zorlayan Sorunlar

İlköğretim denetmenlerinin algılarına göre gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili kendilerini en çok zorlayan sorunların neler olduğuna ilişkin bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1
İlköğretim Denetmenlerini En Çok Zorlayan Sorunlar,
Frekansları ve Yüzdeleri

Sorunlar	f	%
1. Sosyo-ekonomik yetersizlikler.	19	24.68
2. İlköğretim denetmenlerinin İl Millî Eğitim Müdürlüklerine bağlı olması.	18	23.37
3. İlköğretim denetmenlerine soruşturma görevinin verilmesi ve bunun yoğunluğu.	10	12.98
4. Öğretmenlerin lisans döneminde nitelikli yetişmemeleri.	10	12.98
5. İl içi öğretmen ve denetmen atamalarında liyakat yerine siyasi yaklaşımların öne çıkması.	5	6.49
6. İlköğretim denetmenlerinin görev alanlarının geniş olması (Kuran kursu, sürücü kursu ve yurtlarda da görev almaları).	4	5.20
7. Hizmet içi eğitime yönelik kursların sayısal ve niteliksel olarak yetersizliği.	3	3.90
8. Millî eğitimde görevli işgörenlerin devlet memuru olmasından sonra, yeterli olup olmadıklarına bakılmaksızın emeklilik aşamasına kadar istihdam edilmesi.	2	2.60
9. Öğretmen değerlendirmelerinin rakamla belirtilmesi zorunluluğu.	2	2.60
10. Denetime ayrılan zamanın yetersiz olması.	1	1.30
11. Denetimde branşlaşma sisteminin olmaması.	1	1.30
12. Bürokratik yapıdan kaynaklanan engeller.	1	1.30
13. Grup içi uyum problemleri.	1	1.30
Sorunları belirten toplam denetmen sayısı	77	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, ilköğretim denetmenlerinin algılarına göre gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili kendilerini en çok zorlayan sorunlar içerisinde birinci sırada sosyo-ekonomik yetersizlikler gelmektedir (%24.68). Bunu, sırası ile ilköğretim denetmenlerinin İl Millî Eğitim müdürlüklerine bağlı olması (%23.37), ilköğretim denetmenlerine soruşturma görevinin verilmesi ve bunun yoğunluğu (%12.98) izlemektedir. Bu sorunlar ve ileri sürülen diğer sorunların Türkiye’nin ekonomik yapısından ve eğitim sistemi

ile ilgili mevzuattan kaynaklandığı söylenebilir.

Begley (1982), 124 özel eğitim okulu yöneticileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, mali yetersizlik gibi durumların tükenmişlik-burnout (fiziksel bitkinlik, uzun süren yorgunluk, çaresizlik ve ümitsizlik duyguları, olumsuz benlik kavramı gelişimi, işe, yaşama ve diğer insanlara yönelik olumsuz tutumları içeren fiziksel, duygusal ve mental bir tükenme sendromu) kaynağını ortaya koyduğunu ileri sürmektedir.

II. İlköğretim Denetmenlerinin Karşılaştıkları En Zor Sorunlara İlişkin Çözüm Öneriler

İlköğretim denetmenlerinin algılarına göre gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili kendileri için en zor olan sorunların çözümüne ilişkin önerileri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2’da görüldüğü gibi, ilköğretim denetmenlerinin algılarına göre gerek eğitim, gerekse yaşam ile ilgili kendilerini en çok zorlayan sorunların çözümüne ilişkin önerileri arasında birinci sırada, sosyo-ekonomik açıdan durumlarının iyileştirilmesi (%24.68) gelmektedir. İkinci sırada, İlköğretim denetmenlerinin Bakanlık denetmenleri ile birleştirilip, Bakanlık bünyesinde örgütlenmesi veya İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden bağımsız ve İllerde Valiliğe bağlı (özde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kalması) Bölge Denetim Kurulu’nun kurulup, bu Kurul çatısı altında görev yapmaları (%23.37), üçüncü sırada ise, ilköğretim denetmenlerinden soruşturma rolünün alınması, bunun başka bir isim altında bu konuda uzmanlaşmış başka işgörenlere verilmesi (%12.98) izlenmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, İlköğretim denetmenlerinin algılarına göre kendilerini en çok zorlayan üç önemli sorun ile bu sorunlara ilişkin önerileri yer almaktadır.

Sonuç

İlköğretim denetmenlerinin algılarına göre kendilerini en çok zorlayan üç önemli sorun:

1. Sosyo-ekonomik yetersizlikler (%24.68),
2. İlköğretim denetmenlerinin İl Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı olması (%23.37),
3. İlköğretim denetmenlerine soruşturma görevinin verilmesi ve bunun yoğunluğu (%12.98), izlenmektedir.

Diğer önemli sorunlar ise, Tablo 1’de sırasıyla verilmiştir.

Tablo 2
İlköğretim Denetmenlerinin Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri,
Frekansları ve Yüzdeleri

Çözüm Önerileri	f	%
1. Sosyo-ekonomik açıdan durumlarının iyileştirilmesi ve bu konuda bütçeden eğitime fazla pay ayrılması.	19	24.68
2. İlköğretim denetmenlerinin Bakanlık denetmenleri ile birleştirilip, Bakanlık bünyesinde örgütlenmesi veya İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden bağımsız ve İllerde Valiliğe bağlı Bölge Denetim Kurulu'nun kurulup (özde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kalması), bu Kurul çatısı altında görev yapmaları.	18	23.37
3. İlköğretim denetmenlerinden soruşturma rolünün alınması, bunun başka bir isim altında bu konuda uzmanlaşmış başka işgörenlere verilmesi.	10	12.98
4. Denetmenlerin öğretmen yetiştiren kurumlarla bir araya gelerek görüş alışverişinde bulunmaları ve olanaklı ise öğretmen yetiştiren kurumlar dışındaki mezunlardan atanmanın yapılmaması.	10	12.98
5. İl içi öğretmen ve denetmen atamalarında siyasi yaklaşımların engellenmesi yoluna gidilmesi.	5	6.49
6. İlköğretim denetmenlerinden örgün eğitim dışındaki süreci denetleme rolünün alınması (Kuran kursu, sürücü kursu ve yurtları denetleme gibi).	4	5.20
7. Her yıl hizmet içi eğitim programlarının uygulanması.	3	3.90
8. Milli Eğitimde görevli işgörenlerin zaman zaman işbaşında denetlenmesi ve bu konudaki yetersizliklerin giderilmesi.	2	2.60
9. Öğretmen değerlendirmelerinin rakam yerine, "iyi", "orta" gibi bazı sıfat tamlamaları şeklinde belirtilmesinin (öğretmenler arasında ayrımcılığın engellenmesi açısından) daha da uygun olacağı.	2	2.60
10. Öğretmen denetimine daha fazla zamanın ayrılması için yasal bir düzenlemeye gidilmesi.	1	1.30
11. Her bir dersi denetleyecek denetmenin o branşta olmasına özen gösterilmeli ve bu konuda gerekli (gerekirse denetmenlerin o branşta eğitilmeleri) tedbirlerin alınması	1	1.30
12. Denetmenler ile bir araya gelip, bürokratik engellerin neler olduğunu saptayıp, bunun kaldırılması yoluna gidilmesi.	1	1.30
13. Grup içi uyum problemlerinin çözümünde grubu oluşturan denetmenlerin özellikle beş kişiyi geçmemesi.	1	1.30
Çözüm önerilerini belirten toplam denetmen sayısı	77	100

Öneriler

İlköğretim denetmenlerinin algılarına göre yukarıda kendilerini en çok zorlayan üç önemli soruna ilişkin önerileri:

1. Sosyo-ekonomik açıdan durumlarının iyileştirilmesi (%24.68),
2. İlköğretim Denetmenlerinin Bakanlık Denetmenleri ile birleştirilip, Bakanlık bünyesinde örgütlenmesi veya İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden bağımsız ve İllerde Valiliklere bağlı (özde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı

kalması) Bölge Denetim Kurulu'nun kurulup bu Kurul çatısı altında görev yapmaları (%23.37),

3. İlköğretim denetmenlerinden soruşturma rolünün alınması, bunun başka bir isim altında bu konuda uzmanlaşmış başka işgörenlere verilmesi (%12.98), izlemektedir.

Diğer önemli öneriler ise, Tablo 2'de sırasıyla verilmiştir.

Yukarıda ilköğretim denetmenlerinin ileri sürdüğü gibi, İlköğretim denetmenliği, ekonomik açıdan cazip bir duruma getirilerek toplumdaki konumu iyileştirilmelidir. İlköğretim denetmenlerinin Bakanlık denetmenleri ile birleştirilip, Bakanlık bünyesinde örgütlenmesi veya İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden bağımsız ve İllerde Valiliklere (özde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kalması) bağlı Bölge Denetim Kurulu'nun kurulup, bu Kurul çatısı altında görev yapmaları sağlanmalıdır. İlköğretim denetmenlerinden soruşturma rolünün alınıp, başka bir isim altında bu konuda uzmanlaşmış başka işgörenlere verilmelidir.

Kaynaklar

- Arredondo, Daisy E. and Other (1995). "Pushing The Envelope In Supervision". **Educational Leadership**. Vol. 53, No. 3:74-78.
- Aydın, Mustafa. (1986). **Çağdaş Eğitim Denetimi**. Ankara: İM. Eğitim Araştırma Yayın Danışmanlık A.Ş.
- Begley, Donna McClure. (1982). "Burnout among Special Education Administrators". **The Annual International Convention of the Council for Exceptional Children** (60 th, Houston, TX, April 11-16, Session Th-74).
- Burgaz, Berrin. (1992). Türk Eğitim Sisteminde Denetmenlerin Başarılarını Etkileyen Nedenler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Bursalıoğlu, Ziya. (1987). **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:154.
- Carrol, Donna H. (1997). "A Comparison of Clinical Supervision and Evaluation". **The Annual Meeting of The Southwest Educational Research Associaton** (Austin, TX, January, p.23-26).
- Dağlı, Abidin. (2004). "İlköğretim Denetmenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri". **Çağdaş Eğitim**. Ankara: Tekişik Yayıncılık. Sayı. 305 (Ocak), Ss. 26-33.
- McBride, M. and G., K. Skau (1995) "Trust, Empowerment, and Reflection Essential of Supervision", **Journal-of Curriculum-and Supervision**. Vol. 10, No. 3:262-277.
- Öz, M. Fevzi (1977). Türk Eğitim Sisteminde İlköğretim Müfettişlerin Rolü. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Taymaz, Haydar. (1982). **Teftiş**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:13
- Wiedmer, Terry L. (1995). "Instructional Improvement the Goal of Clinical Supervision", **Teacher Educator**. Vol. 30, No. 3:6-18.